

Oorlogsfotograaf Teun Voeten: betrek krijgsmacht bij aanpak interne dreigingen

Hij zag in Mexico een nieuw type oorlog ontstaan en bestudeerde die als promovendus; de drugsoorlog, gevoerd met zware wapens in de straten van een land dat officieel niet in oorlog is. De onderwereld en bovenwereld zijn er inmiddels sterk met elkaar verweven in een systeem waarin de belangen en dus ook de rollen voortdurend wisselen, zegt fotograaf en doctor Teun Voeten. Hij waarschuwt dat 'Mexicaanse toestanden' in Nederland niet ondenkbaar zijn. In Amsterdam is al een afgehakt hoofd op een stoep achtergelaten. Urker vissers zijn onder druk gezet om cocaïne te vervoeren. En in Arnhem en Rotterdam leek een groep mannen een grote aanslag voor te bereiden. Politie en krijgsmacht staan voor nieuwe, hybride uitdagingen. Dat vergt een nieuwe aanpak. 'We moeten toe naar een lokale, laag-intensieve defensie.'

Door Anke Hoets
M.m.v. Annelies van Vark

Teun Voeten in Beiroet, Libanon, augustus 2006

FOTO DE BEELDUNIE, JEROEN OERLEMANS

Tleun Voeten promoveerde eind september aan de Universiteit Leiden met zijn proefschrift *Mexican Drug Violence: Hybrid Warfare, Predatory Capitalism and the Logic of Cruelty*.¹ De titel staat symbool voor zijn kijk op de wereld. Voeten denkt en observeert multidisciplinair. Het gesprek over zijn promotieonderzoek op een warme dag in augustus loopt dan ook niet rechtlijnig. In een spervuur van woorden en gedachten schiet hij alle kanten op om vervolgens na twee uur in een soort *grande finale* te eindigen met een aantal glasheldere aanbevelingen aan bestuurders, krijgsmacht en politie. Die zijn voor later. Eerst aandacht voor hoe Voeten zover gekomen is.

De oorlogsfotograaf en antropoloog die ook doctor werd, maakte een bijzondere ontwikkeling door. Decennia lang trok hij de aardbol over om met zijn camera verslag te doen van gewapende strijd en geweld. Dat bracht hem naar Rwanda, de Gazastrook, Kosovo, Libië, Liberia, Tsjetsjenië en tal van andere conflictgebieden. Hij stond middenin het geweld en leerde het gezicht van oorlog in al zijn facetten kennen. Hij werd in zijn been geschoten door een Servische sluipschutter, werd ontvoerd door Colombiaanse rebellen, lag onder vuur van de Afgaanse Taliban en werd bijna geëxecuteerd door gedrogeerde kindsoldaten in Sierra Leone. Ook maakte Voeten 9/11 mee in New York, trok op met *gangs* in Harlem en zag in Irak en Syrië waartoe Islamitische Staat in staat is.

Toch lijkt Mexico, een land waar officieel geen oorlog is, de diepste indruk op hem te hebben gemaakt. 'In Mexico', schrijft hij in zijn fotoboek *Narco Estado. Drug Violence in Mexico*, 'is het narcogeweld over een drempel gegaan en verworpen tot een nieuw soort oorlog.'² Wat hij zag, met name in 'moordstad' Ciudad Juarez, was een strijd die hij in dertig jaar oorlogsjournalistiek niet eerder had gezien. Partijen gaan er elkaar met grof geschut te lijf, er worden hoofden gevonden en lijken opgehangen aan viaducten, zichtbaar voor het oog van de Mexicaanse burger. Voeten deed er verslag van, maar voelde dat hij slechts het topje van de ijsberg kon blootleggen. Hij wilde dieper graven en deed dat met zijn promotieonderzoek. 'Deze

studie is het product van een diepe fascinatie voor een fenomeen dat op schokkende wijze tegen elke vorm van menselijk fatsoen indruist, een groot deel van het land terroriseert en waarnemers in verwarring achterlaat, maar ook wereldwijd tot de verbeelding spreekt.'³

Multidisciplinaire benadering van de hybride oorlog

Zijn promotor, prof. dr. Patricio Silva, adviseerde de onderzoeker om zijn *streetwise*-inzichten mee te nemen in het onderzoek, maar ook om te focussen. Dat heeft een multidisciplinaire studie opgeleverd van het fenomeen hybride oorlog en een profielschets van 'de strijder anno nu', waar we ook in Nederland van kunnen leren. De studie volgt drie onderzoeklijnen: Voeten bespreekt de oorsprong, ontwikkeling en mechanismen van oorlog en geweld in het algemeen en in Mexico in het bijzonder aan de hand van wereldwijde en nationale trends in politiek en economie. Daarnaast bekijkt hij die ontwikkelingen met een antropologische bril op. Hij begint met een militair-historische uiteenzetting van de vraag hoe het Mexicaanse geweld zich onderscheidt van de klassieke oorlog tussen staten en waarom de strijd meer is dan de *new wars* die momenteel bij onderzoekers in zwang zijn. In de *new wars* sluiten gewapende groepen een pact met de georganiseerde misdaad en creëren een situatie van totale chaos en wetteloosheid waarin ze zich vervolgens meester kunnen maken van lokale schatten en rijkdommen. In Mexico is meer aan de hand, stelt Voeten. 'Het is een ontwikkeld land met een sterke onderstroom van straffeloosheid en geweld en een drugsindustrie die bestaat uit netwerken van roofzuchtige, kapitalistische organisaties.' Vanuit economisch en antro-

1 Zie ook: Teun Voeten, *Het Mexicaanse drugsgeweld. Een nieuw type oorlog, roofkapitalisme en de logica van wreedheid* (Groningen, Uitgeverij De Blauwe Tijger, 2018).

2 Teun Voeten, *Narco Estado. Drug Violence in Mexico* (Tielt, Voeten/Lannoo, 2012) 7.

3 Teun Voeten, *Mexican Drug Violence: Hybrid Warfare, Predatory Capitalism and the Logic of Cruelty* (Leiden, Universiteit Leiden, september 2018).

Slachtoffer van de drugsoorlog in Culiacan in de Mexicaanse deelstaat Sinaloa (2009)

FOTO TEUN VOETEN

pologisch perspectief onderzoekt hij verder waarom mensen in de georganiseerde misdaad stappen en wat hen ertoe beweegt voor de criminaliteit te kiezen. 'Als antropoloog ben ik altijd geïnteresseerd in het menselijke aspect, soms is inzicht in het microniveau echt nodig om de macro-ontwikkelingen te begrijpen.'

Naast de theorie waren zijn eigen ervaringen, informatie van sociale media (ook criminelen hebben Facebookpagina's) en tal van gesprekken met slachtoffers, journalisten, ooggetuigen, participanten en bestrijders van het geweld, een belangrijke bron. Voeten maakt al vroeg in zijn boek – in het hoofdstuk 'Perpetrators as rational actors' (daders als rationele actoren) – een uitstapje naar de gewapende groeperingen, kindsoldaten en gangleden die hij in zijn bestaan als oorlogsfotograaf heeft ontmoet. 'Bijna dertig jaar lang oorlogen verslaan zet je aan het denken over geweld en waarom mensen doden. Ik heb daar een heel lang gesprek over gevoerd met een legerpsycholoog. Hij legde me uit hoe je kan

leren doden en wat er op zo'n moment met je gebeurt.' Drugs spelen daar een essentiële rol in en komen dus ook uitgebreid aan bod. Ze zijn volgens de onderzoeker een methode om mensen te trainen om te doden. Om ze moreel, emotioneel, ruimtelijk en ideologisch los te weken van hun achtergrond en verantwoordelijkheden. 'Veel soldaten gebruiken drugs, maar terroristen ook.'

Kenmerken van de hybride oorlog

Wat precies maakt de drugsoorlog in Mexico hybride? Voeten vat het als volgt samen: 'Deze oorlog verenigt elementen van uiteenlopende strategieën en netwerken. High-tech wapentuig wordt met primitieve wapens gecombineerd en het geweld is gefragmenteerd. De strijd heeft een cyber-dimensie met sociale media en het excessieve, spectaculaire geweld wordt breed geëtaleerd. De strijders hebben uiteenlopende motieven: ideologisch, financieel, psychologisch

of zelfs destructief-nihilistisch en de voetsoldaten worden vaak geworven in een onderklasse die buiten de boot is gevallen. Tot slot zijn belangrijke kenmerken de onvoorspelbare dynamiek en multidimensionale, voortdurend wijzigende matrixen van geweld.⁴

Mexico heeft een lange traditie van drugsproductie en drugshandel. Maar de situatie loopt na 2000 volledig uit de hand als de Mexicaanse verzorgingsstaat afbrokkelt onder het toezien van neoliberale regeringen. Wat overblijft, is een land van sociale ongelijkheid, echt of gevoeld, en armoede. Beide zijn een voedingsbodem voor criminaliteit. De situatie verslechtert snel als president Felipe Calderon in 2006 de oorlog verklaart aan de drugskartels. De dynamiek is er sindsdien groot. Voeten: 'Er is niet één oorlog, het zijn er wel zeven. Dat maakt de situatie onoverzichtelijk en maakt dat loyaliteiten voortdurend schuiven. De overheid vecht tegen kartels, lokaal bestuur tegen de centrale overheid, kartels onderling en paramilitaire groepen voeren executies uit, bijvoorbeeld straatschoffies op verzoek van de lokale middenstand.' De staat is in Mexico het monopolie op geweld inmiddels volledig kwijt. Het wordt daarbij steeds wreder en professioneler, stelt Voeten. 'Er wordt niet geschoten met simpele handvuurwapens. Criminelen schieten soms met een raketwerper een legerhelikopter uit de lucht.' Het geweld is overigens niet *gratuit*, het wordt niet willekeurig toegepast, maar dient doorgaans een doel.

De drugsindustrie is daarnaast wat het woord zegt: een industrie. De kartels zijn goed georganiseerd en springen als commerciële bedrijven of liever multinationals in op de kansen die onder meer het globalisme biedt. 'Als ze nieuwe markten zien dan boren ze die aan, denk aan de cokegebruikers wereldwijd. Ze hebben raden van bestuur, een middenkader en voetsoldaten. Ze hebben een strategie, HR- en marketingafdelingen, doen aan branding via sociale media en leiden mensen op. Als er een probleem is, moeten ze dat zelf oplossen. Ze doen dus ook aan people management met headhunters.' Het resultaat is dat de kartels in de haarvaten van de samenleving zitten. Ze rekruteren er hun

Het is niet langer zo dat de politie er is om boeven te vangen en het leger om de natie te verdedigen

FOTO TEUN VOETEN

Kamajors hielpen in Sierra Leone de orde herstellen, maar worden ook beschuldigd van plunderen, terreur, moorden en het inlijven van kindsoldaten

mensen en zetten tegenstanders zoals de politie met hun kennis onder druk. 'Dan zeggen ze: 'ik weet waar je dochter op school gaat'. Agenten hebben soms geen andere keuze dan meewerken. Hetzelfde gebeurt in de krijgsmacht. Zo heeft het Los Zetas-kartel in het verleden actief mensen gerekruteerd bij de elitekorpsen van de Mexicaanse en Guatemalteekse marine.'

4 Voeten, *Mexican Drug Violence*, 318.

Slachtoffer opgehangen aan een viaduct. Geweld in Mexico is niet willekeurig, maar wel een keiharde boodschap (Culiacan, 2009)

5 Pieter Tops, Judith van Valkenhoef, Edward van der Torre, Luuk van Spijk, 'Waar een klein land groot in kan zijn. Nederland en synthetische drugs in de afgelopen 50 jaar', in: *Onderzoeksreeks Politieacademie* (Den Haag, BoomCriminologie, 2018).

Endemisch

De drugskartels hebben een parallelle economie gecreëerd en verdienen er miljarden mee. Met zulke belangen en korte lijnen naar de bovenwereld, is het niet vreemd dat ze stevig geworteld zijn in de samenleving. Ze zijn onderdeel van een systeem waarin het ene moment de onderwereld profiteert en het volgende moment de autoriteiten de kartels gebruiken als zogeheten *cash cows*. Ze houden elkaar in stand en in evenwicht. Voeten noemt de corruptie endemisch. Collaboreren gebeurt in alle sectoren. Zo bleek in de jaren negentig de allerhoogste drugstsaar die werd opgepakt een generaal te zijn. Generaal Jesús Gutiérrez Rebollo werkte samen met het Juarezkartel. Er zijn talloze banken – ook internationaal – die geld witwassen. De wapenhandel verdient dik aan de kartels en er is infiltratie op bestuurlijke niveaus. De pakkans is bovendien klein, enerzijds door corruptie in het justitieapparaat en anderzijds door een overload aan cases.

Het lijkt op de totale wetteloosheid en toch is Mexico volgens de onderzoeker geen *failed state*. 'Een *failed state* is een staat waar niets meer werkt. Mexico heeft een hoog moordcijfer en het geweld is er vaak gruwelijk, maar het normale leven gaat door. Het belangrijkste in een staat is voor velen veiligheid, maar ook onderwijs en bijvoorbeeld zorg. Dat hebben de Mexicanen. Ik spreek dan ook liever van *failed security* dan van een *failed state*.'

Waarschuwing aan Nederland

Voeten erkent dat hij de situatie in Nederland niet heeft onderzocht, toch ziet hij veel parallellen met Mexico. 'De essentie van een narcostaat is een grote parallelle economie. Die kent Nederland ook. Ons tolerante drugsbeleid is ontspoord, we zijn inmiddels een echt drugsland', waarschuwt hij en wijst er op dat onlangs uit onderzoek is gebleken dat er alleen al in de handel in synthetische drugs jaarlijks bijna 19 miljard euro omgaat.⁵ 'En waarschijnlijk even zoveel of zo niet meer in de productie, consumptie, invoer, doorvoer en export van andere drugs.'

FOTO TEUN VOETEN

Daarnaast staan de kranten bol van berichten over infiltratie van (lokaal) bestuur, liquidaties en de druk op het justitiële systeem.' Waar politie en justitie zich terugtrekken uit de wijken, lijkt de criminaliteit in Nederland en andere West-Europese landen juist de tegenovergestelde beweging te maken. 'Ik vind het een grote fout dat politiebureaus gesloten worden en er minder blauw op straat is. Kijk naar Frankrijk, daar heb je steden met *no-go zones* waar totale wetteloosheid heerst.' Voeten noemt het de democratisering van de oorlog: oorlog wordt niet langer gevoerd door mensen in uniform tegen een vijand met een ander uniform en andere nationaliteit. 'In Nederland zit iedereen nog te zeer op de lijn van het Russische vijanddenken. Maar het tijdperk van de klassieke oorlog tussen staten lijkt voorbij. Ik denk dat het gevaar niet langer uit het Oosten komt, uit Rusland, maar dat de wereld meer draait om belangen. Kijk hoe ver China komt via diplomatie en economisch beleid. Voor ons, en daarmee bedoel ik naast Nederland de hele Europese Unie, komen de nieuwe gevaren van binnenuit. De werkelijke veiligheidsvraagstukken zijn in mijn ogen de (internationale) georganiseerde criminaliteit en de radicale islam, gecompliceerd door ongecontroleerde migratiestromen.'

De overheid hobbelt volgens Voeten achter de feiten aan, omdat ze zich aan regels moet houden terwijl criminelen en terroristen de zwakke kanten van het globalisme exploiteren. Daarmee staat ze altijd op achterstand. Toch is ze niet machteloos, denkt hij. Endemische zaken zoals corruptie kunnen en moeten op alle fronten worden aangepakt. Hij wijst op de bankensector waar legaal en illegaal door elkaar lopen. Ook hier kunnen de autoriteiten besmet raken. In Nederland is al een aantal keren gebleken dat politie en douane geïnfilteerd waren door de drugsmaffia. Bij de aanpak van de criminaliteit mag de elite niet worden ontzien 'dus ook gemeenteraadsleden die zich met twijfelachtige zaken bezighouden, moeten worden aangepakt'. Daarmee refereert Voeten aan zijn theorie dat in Nederland, net als in Mexico, door het neoliberalisme de sociale en economische ongelijkheid – reëel of in de

Bewijzen van drugshandel en -productie. Begin oktober werd middenin een woonwijk in Eindhoven een vrachtwagen met chemicaliën in brand gestoken

FOTO'S POLITIE

FOTO TEUN VOETEN

In november 2015 plegen islamitische terroristen zes aanslagen in Parijs. Het resultaat: 130 doden. De daders hadden onder meer Franse en Belgische paspoorten. In hun hotelkamers werden drugs gevonden

perceptie – groter wordt. Er is een onderklasse ontstaan die zichzelf desnoods met criminaliteit in stand houdt en waarin de onvrede groeit. Niemand kiest volgens hem automatisch voor de criminaliteit als hij arm is. Maar het is wel een sterke prikkel. Andere factoren zijn vastlopen in de maatschappij, onvrede of gebrek aan respect. ‘Persoonlijk vind ik de groeiende verwachtingskloof in deze tijd zeer verontrustend. Het neoliberaal kapitalistisch systeem creëert enorme verwachtingen. En een progressieve ideologie verkondigt dat iedereen overal recht op heeft. Maar verwachtingen die niet ingelost kunnen worden, scheppen wereldwijd frustraties. Als de staat er vervolgens niet in slaagt om problemen aan te pakken, dan nemen mensen zelf het heft in handen en neemt het risico op eigenrichting toe.’

Het gevaar komt niet langer uit Rusland, maar van binnenuit: van de georganiseerde criminaliteit en de radicale islam

Creatieve en flexibele laag-intensieve defensie

Het strijdtoneel heeft zich verplaatst naar de straat en wordt ook hier inmiddels soms meedogenloos en met grof geschut gevoerd, afhankelijk van de *stakes*. Het aantal liquidaties stijgt, bijna wekelijks worden vaten met drugsafval aangetroffen en onlangs brandde tegen de gevel van een flatgebouw in Eindhoven een vrachtwagen vol levensgevaarlijke chemicaliën uit. Het zijn allemaal voorbeelden waarbij het risico op onschuldige slachtoffers voor lief wordt genomen. En dan is er nog de spectaculaire aanhouding van zeven terreurverdachten die met 100 kilo kunstmest naar verluidt zoveel mogelijk slachtoffers wilden maken. Mexico? Het heeft er – misschien minder zichtbaar – veel van weg. Want zowel de georganiseerde criminaliteit als de radicale islam zijn volkomen hybride met voortdurend wisselende actoren, coalities en ambities. De uitdaging om ze te bestrijden is enorm. Zo is de radicale islam niet monolithisch; de een wil een kalifaat, de ander strijdt voor wereldheerschappij. Voor de bestrijding ervan is de assymetrie in informatie een groot probleem, zegt Voeten: ‘Radicale

islamisten weten hoe wij denken, maar andersom weten wij dat niet. Je weet dus niet tegen wat je vecht en tegen wie je vecht. Dat geeft een heel raar soort oorlog.'

De democratisering van oorlog, of liever van geweld, heeft duidelijk gemaakt dat we definitief afscheid moeten nemen van de klassieke oorlog langs overzichtelijke lijnen. Tegen die interne, hybride vijanden hoeft niet alleen de politie te worden ingezet, ook de krijgsmacht kan een belangrijke rol spelen. Voeten: 'Ik vind het eeuwig zonde dat de opkomstplicht is opgeschort. In diensttijd kwamen alle lagen van de bevolking samen, er werd een echt volksleger gevormd. Het was ook een manier om een gemeenschappelijke identiteit en loyaliteit te smeden wat echt nodig is met de uitdagingen waar we voor staan. Nederland is doorgeslagen in extreem pacifisme. We zijn hier alleen maar bezig om onze nationale helden af te schaffen.'

De krachten bundelen, is het advies van Voeten aan politie en leger (en zelfs de burger), terug naar de haarvaten van de samenleving. 'Ik pleit voor een permanente en lokale laag-intensieve defensie. Gezien het hybride karakter van de bedreigingen in onze samenleving lijkt me flexibel denken en denken in scenario's verder onmisbaar. Betrek mensen bij je defensie die out-of-the-box kunnen en durven denken: een oorlogsverslaggever, kunstenaar, zakenman, landeskundige of religieus expert. Veel

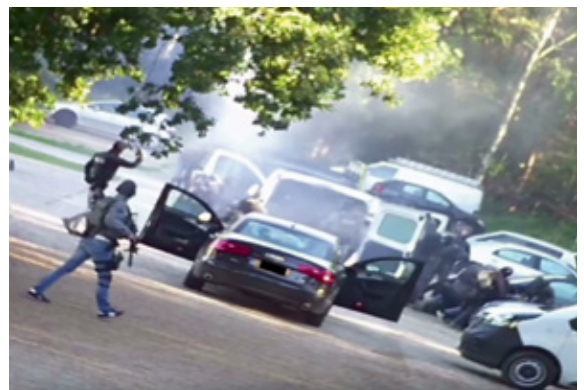
FOTO TEUN VOETEN

Via migratiestromen kan de gewapende strijd van elders in de wereld naar Nederland komen (Aleppo, 2013)

mensen leven in een bubbel. Stap daar uit. En besef dat de tijd voorbij is dat de politie er is om boeven te vangen en het leger er is om de natie te verdedigen.'

BEELDEN POLITIE

Eind september werden in Arnhem en Weert zeven terreurverdachten aangehouden die vermoedelijk plannen hadden voor een grote aanslag in Nederland